Escrit de la presidenta de l'IEC

La terminologia i les llengües

Teresa Cabré
Presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans

Em complau intervenir en la revista de la Societat Catalana de Matemàtiques amb un tema personal que lliga un aspecte essencial de totes les matèries especialitzades com és la terminologia i la concepció que com a lingüista tenia de la terminologia quan a mitjans dels anys vuitanta van encarregar-me de crear i dirigir el Centre de Terminologia Catalana (Termcat).

En la formació en Filologia cap professor ens va parlar mai dels termes. Com a filòlegs estudiàvem les paraules, el lèxic, en una assignatura que es deia Lexicologia. Els termes quedaven al marge de la nostra professió de futurs filòlegs. Els termes eren una qüestió dels especialistes dels àmbits científics, àmbits que aleshores excloïen les lletres i les ciències socials.

Un reputat lingüista d'origen romanès que va desenvolupar la seva carrera a Alemanya, Eugeni Coseriu, va publicar els anys seixanta un article molt important —que per a nosaltres, els estudiants, va ser la bíblia— en el qual especificava què era propi de l'objecte d'estudi de la lingüística i què en quedava fora; i al costat de l'afirmació que les "coses" (la realitat) no formaven part del camp d'estudi de la lingüística deia també que la terminologia en quedava exclosa.

Heus, doncs, com es va configurar una concepció dels termes que teníem totes les generacions de filòlegs i lingüistes de la meva generació, concepció que, com veurem, es va anar repetint durant molts anys.

La meva entrada, doncs, en la terminologia el 1984 amb l'objectiu de crear el Termcat requeria que estudiés què era la terminologia. Eugen Wüster (1898-1977), considerat aleshores la figura principal de la matèria, va ser qui va posar les bases del que havíem de concebre com a terminologia: les unitats que designaven els conceptes d'una especialitat.

Wüster era un enginyer nascut a Wieselburg. S'havia format en les idees del cercle filosòfic de Viena. Per a ell el llenguatge "ordinari" no servia per parlar de ciència ni de tècnica. També era especialista en documentació, i estava profundament preocupat per la necessitat d'ordenar conceptualment les "coses" del seu àmbit empresarial (les màquines eina) en un moment molt important per a les transaccions internacionals (el primer terç del segle XX). Wüster creia que els termes eren les peces clau per etiquetar aquest ordre, aquesta estructura de conceptes que qualsevol disciplina científica i tècnica posseïa. Cal dir, a més, que Wüster inicialment defensava l'opció de l'esperanto com la llengua universal que podia assegurar la univocitat, però va adonar-se que en els processos de producció industrial i transferència al mercat de les eines tècniques imposar una llengua artificial, per molt que fos una solució possible, no era viable.

Entre els mèrits de Wüster hi ha el fet d'haver institucionalitzat la terminologia, a la qual va dedicar la seva energia intel·lectual i els recursos procedents de la seva empresa: va crear un centre internacional de documentació sobre terminologia aixoplugat per la Unesco, va aconseguir de crear un comitè tècnic de l'ISO (CT-37) per normalitzar els conceptes i els mètodes de la terminologia i va introduir una

assignatura de terminologia als estudis tècnics de la Universitat de Viena. I sabent que tota disciplina ben establerta havia de comptar amb uns fonaments estructurats, va construir una teoria, la teoria general de la terminologia, que era la base de la concepció de l'àmbit de coneixement sobre els termes.

Amb l'activitat que va dur a terme al Comitè 37 d'ISO va fixar un procés de "normalització" dels termes de cada disciplina seguint l'exemple dels àmbits de caràcter internacional com els pesos i mesures: sobre la base del debat entre especialistes del mateix àmbit procedents d'organismes governamentals o acadèmics, calia arribar a una sola forma per a cada llengua. Tot amb l'objectiu de garantir la univocitat de la comunicació tecnicocientífica.

No se'ns pot escapar que el model de Wüster per a la terminologia tècnica s'inspirava en l'establiment de les nomenclatures científiques que els especialistes en botànica, anatomia, química o matemàtica havien anat establint des del segle XVII. Ell sabia, però, que la diversitat dels agents comunicatius sobre termes tècnics no permetia arribar als acords a què havien arribat els científics. I així va néixer la "normalització" dels termes com un procés de fixació a través del consens, considerant cada terme una unitat "de designació" d'un concepte unívoc, una mera etiqueta sense connotacions, directament lligada a la realitat que el concepte representava.

Podem observar, doncs, com totes aquestes decisions allunyaven de manera fefaent la terminologia del que eren les llengües naturals i la situaven en un àmbit més pròxim a les llengües artificials.

La universalitat d'aquest model aplicat a qualsevol treball terminològic, tot i que podia ser racional i coherent, no va començar a posar-se en qüestió fins que comunitats amb necessitats de normalització de l'ús d'una llengua van aterrar en el treball terminològic per dotar d'eines pròpies la comunicació especialitzada, no tant de cara a la internacionalització, sinó per a la promoció de llengües en situació de minorització. I així es va iniciar el debat sobre el lligam que els termes tenien amb les llengües i es va obrir un nou escenari de necessitats terminològiques que compartia espai amb la proposta de Wüster encaminada a la comunicació internacional, sense excloure'n la seva adequació necessària en determinades situacions de màxima precisió (per exemple, la teledetecció) o de risc comunicatiu molt alt (la robòtica mèdica, per exemple).

Gràcies a haver replantejat que la terminologia era i és necessària en situacions diversificades i que en cada tipus de situació la concepció de la unitat terminològica varia, podem dir que la llengua catalana disposa avui d'un model comunicatiu dels termes que lliguen la necessitat de precisió dels científics amb la necessitat de comunicació especialitzada en totes les circumstàncies comunicatives. La variació denominativa dels termes, doncs, adequada a les circumstàncies lliga també amb el concepte d'adequació de la normativa gramatical que té en compte la diversitat de les situacions de comunicació.

Referències

[1] E. Wüster. (1998) [Cabré, M. T. (ed.)]. *Introducción a la teoría general de la terminología y a la lexicografía terminológica.* Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. ISBN: 84-477-0648-6.

[2] M.T. Cabré. (dir)(1996) *Terminologia. Selecció de textos d'E. Wüster.* Barcelona: Universitat de Barcelona, Servei de Llengua Catalana. En línia: `http://www.riterm.net/revista/n_1/index.htm`

[3] M.T. Cabré. (2007).“La terminologie, une discipline en évolution : le passé, le présent et quelques éléments prospectifs”. Dins L'Homme, M.-C.; Vandaele, S. (dir.). *Lexicographie et terminologie : compatibilité des modèles et des méthodes.* Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa. 79-109.